

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך י, תשי"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

אנו רוצים בכך? ואם לא אפוא, מדוע לא נבקש דרכים להוציא את רצוננו אל הפועל? אם נהיה עומדים מנגד ומתבוננים מתוך חיבוק ידיים ב"תהליך", לא ייעשה הדבר מעצמו, כשם שכל עצם תחית הלשון לא קמה בלי מאמץ. התחלנו במלאכה, הבה נשלימנה.

חנוך ילון

מהו ניקוד הה"א של "הערה"?

1. בן-יהודה, ערך זה, מנקד הַעֲרָה, בחטף פתח, והוא מעיר: "בן זאב בחלק גרמני עברי ערך אנמרקונג נקד הַעֲרָה, וכן יש מי שהוברים מלה זו כך, אך זה ניקוד זר ואין לו יסוד בלשון". כידוע לא נתקבל ניקוד זה של ב"י, ונהוג ומקובל ניקוד הַעֲרָה. על כך מעיר אשר ווייזר, הצופה, י"ז באב תשי"ט: הערה בסגול "שגיאה המונית" היא; והוא מביא דברי דוד ילין, דקדוק הלשון העברית, עמ' 144, הערה 3: "לדעתי טועים האומרים 'הַעֲרָה, הַעֲרוֹת', כי הה"א תנוקד בסגול לפני גרונית קמוצה רק כשהגרונית צריכה לבוא בדגש חזק, ופה אין מקום לו. הה"א צריכה להיות מנוקדת בפתח כדין ה"א חטף-פתח בבואה לפני גרונית (האם, העידותי)".

לכאורה תמוה. הרי ה"א השאלה לפני גרוניות קמוצות מנוקדת בסגול, אם כי לפני בלתי-גרוניות מנוקדת היא בחטף-פתח ואין אחריה דגש. וילין, שם, עמ' 141, מביא דוגמאות: הַאֲנָכִי הַרִיתִי (במד' יב, יב), הַהִיתָה זאת (יואל א, ב), הַחֲזַק הוא

(במד' יג, יח), הָעֵלָה נדף תערוך (איוב יז, כה). נראה שדבריו בהערה זו המשך הם לדבריו סוף עמ' 141: "ובכתבי יד שונים המנוקדים בניקוד העליון הנו מוצאים דוגמות רבות מאוד לדגש חזק אחרי ה־א השאלה, בין שהאות שאחריה היא שוואית ובין שהיא בתנועה", והוא מוסיף, שם בהערה 2: "ר' [ראה] Kahle, Mas. d. Ostens בדפים שונים מצד 29 והלאה". זה לשון המשכה של הערה זו בעמ' 142: "... בבוא ה־א השאלה לפני גרונית קמוצה היא תמיד בסגול... הוא המורה באופן ברור כי הסגול בא במקום פתח וד־ח [ודגש חזק] אחריו לפני גרונית קמוצה בכל הלשון (הַחֶכֶם, אָחִיו, לְהִבָּה, גַּחְלִים, פָּחֶם, וַיִּתְּנָחֶם וכיוצא בהם)". הרי שלדעתו מחייבת אף ה־א השאלה דגש לאחריה, ולפיכך דבריו בעמ' 144, הערה 3, אינם תמוהים; לשיטתו אין הסגול שבצורות האנכי, ההיתה וכו' אלא פְּמֹת הסגול של הַחֶכֶם וכו' וכו'.

2. הפכתי והיפכתי בדברים הללו ולא עמדתי על טיבם; לא הוברר לי, מפני מה בא דגש (סמוי) אחרי ה־א השאלה באותיות גרוניות דווקא, ובשאר האותיות אין דגש: הַשׁוֹמֵר אחי אנכי, הִתַּחַת אלהים אנכי וכו' וכו'.

אף דבריו לענין הניקוד הבלבי תמוהים (דוגמות רבות מאוד לדגש חזק אחרי ה־א השאלה, בין שהאות שאחריה היא שוואית ובין שהיא בתנועה). לא ציטט מקראות אלא העיר בדרך רמז: "בדפים שונים מדף 29 והלאה".

בדקתי שם עד עמ' 40, ואם איני טועה נמצאות שם שתי דוגמאות של ה־א השאלה: הִיקְחוּ מגבור מלקוח (עמ' 29; ישעי' מט, כד), הִקְצְרוּ קצרה ידי מפרדות (שם; פרק ג, ב). אין באותם

הקטעים סימני דיגשא, אף לא סימני קיפּיא (רפה), ואין פתח
הה"א שבתִיבות־היקח־, "הקצר" אלא במקום חטף־פתח שבניקוד
הטיברני. זוהי, כידוע, שיטת הניקוד הבבלי לנקד גרוניות בתנועה
במקום חטף שבניקוד הטיברני, כגון הַאֲזִינוּ (שם, עמ' 30; ישעי'
נא, ד), אֶסְפִי רַעַב (עמ' 31; יחזק' לד, כט), אֲמַרְךָ (כך; עמ'
32; יחזק' לה, י), אֲנִי (עמ' 36; ישעי' נו, טז); יַעֲשֶׂה (עמ' 40;
ירמ' כא, ב). כלל זה אמור באל־ף ובעי־ן ואינו מוציא ה"א
וחי"ת, ומובא שם, עמ' 35, מירמ' לא, כ: "הֵבֵן יִקִּיר לִי, ובעמ'
46: הֲלֹא יִדְעַתְּךָ (בניקוד הבבלי סימן אחד לשווא ולחטף). ועל
כורחי אני מקצר במקום שראוי להאריך.

ואפילו תוכח מציאות דגש חזק בניקוד הבבלי בכמה צורות
של ה"א השאלה – מה לזה ולניקוד הטיברני? כמה סוגי דקדוק
שונים בו מבשיטת הניקוד הטיברני. עיין ילין, שם, עמ' 71: "נראה
כי היה גם הבדל באופן המבטא בדברים אחדים בין בני בבל
ובין בני ארץ ישראל. וכל שיטה מסרה לנו את אופן מבטא בני
מקומה".

דעתו של בן זאב, הַעֲרָה בִּסְגוּל, לא נתערערה.

מעניין לעניין

3. ילין, שם, עמ' 142, מוסיף, כי הה"א שבפסוק כי הָאָדָם
עץ השדה לבא מפניך במצור (דברים כ, יט) אינה ליידוע אלא
לשאלה: "האם עץ השדה הוא בן אדם שיוכל להסתר מפניך
במצור", "רק שבא בה"א קמץ במקום סגול". בעצם כבר קדמו

(1) על כורחי מנקד אני טיברנית במקום בבליית כאן ובסמוך.

בעל העקדה; עי' שד"ל למקרא זה: "והנכח כדברי בעל העקדה שהתמיהה היא באות ה"א שבמלת הָאָדָם, ואע"פ שהיא קמוצה אינה לידיעה אלא לתמיהה, כמו הָאֶחָד בא לגור, הָאִישׁ אֶחָד יחטא. כן כתב בעל העקדה וכן נכון בלא ספק, כי... אין כאן מקום לה"א הידיעה, כי אָדָם הוא כאן לדברי הכל נשוא ולא נושא ושם דבר שהוא נשוא לא יקבל הידיעה" וכו'.

אף על פי כן אין לבטל לגמרי דברי רש"י, שהתמיהה שבמקרא זה בתיבת "כי" היא. וזה לשונו: "הרי כי משמש בלשון דילמא, שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך". ומעין פירוש זה מביא ראב"ע: "ומדקדק גדול ספרדי אמר כי חסר ה"א וכן הוא ה כי האדם עץ השדה".

נראה לי, שיש צורך להוסיף בירור. ידוע, שכ"ף הדמיון מנוקדת ניקוד היידוע: אם יאדימו כְּתוּלַע פְּצֶמֶר יהיו (ישעי' א, יח), צדיק פְּתֶמֶר יִפְרַח² (תהל' צב, יג) והרבה כיוצא בהם. במקרא שלפנינו האדם הרי הוא לדמיון: כמו האדם; ואפשר לומר, שנקט הכתוב לשון קצרה: וכי כמו האדם עץ השדה?

על "כי" במקרא לשון שאלה (כמו "וכי" שבלשון המשנה) עמד שד"ל בפירושו לישעי' גד, ו: "ואשת נעורים כי תמאס בתמיהה האפשר שימאס אדם לעולם את אשת נעוריו?³ וכן נראה דעת רד"ק. אמנם שאר המפרשים פירשו כי תמאס אחר שתמאס, ולא הבינו כי מאס הוא לחלוטין, ולא דרך עראי, וכטעם לא

---

(2) כארו בלבנון ישגה — בשווא מפני שבא אחריו לוואי, וכן פְּגָמַל עלי אמו

פְּגָמַל עלי נפשי (תהלים קלא, ב), הראשון אחריו לוואי, והשני בלא לוואי.

(3) גזניוס—בוהל, ערך פי מתקרב, לפי העניין, לדברי שד"ל.

מאסתים ולא געלתים, המאס מאסת את יהודה (ירמ' יד, יט) ...
 כִּי לִשְׁוֹן תִּימָה, כְּמוֹ כִּי הִצִּילוּ אֶת שְׁמֵרוֹן מִיַּד־יָח, לְדִ (ישע'
 לו, יט: וְכִי) וְכֵן פִּירֶשְׁתִּי כִּי אִישׁ הִרְגַּתִּי לַפְּצָעִי (בראשית ב, כג).
 בֶּן יְהוּדָה, עֵרֶךְ כִּי, מְבִיא אֵף הוּא דוֹגְמָה אַחַת: כִּי בֵּרָא ה'
 חֲדָשָׁה בְּאַרְצָן נִקְבָּה תִּסּוּבֵב גְּבֵר (ירמ' לא, כא). סֶפֶק הוּא, אִם
 אִפְשָׁר לַפְּרֵשׁ כֶּךָ מִקְרָא זֶה. אֶת דְּבָרֵי שְׂדֵל־אֵינוֹ מִזְכִּיר.

תִּיקוֹן קַל

הַמִּקְרָא מֵתֵהִלִּים קֵלָא, ב, שֶׁהִבֵּאתִי בַּהֲעֵרָה 2, עוֹרֵרֵנִי לַחֲזוֹר
 לַעֲיִין בִּידְעוֹת הַמִּכּוֹן לַחֲקֵר הַשִּׁירָה הָעֵבְרִית, סֵפֶר ז, עִמ' 136.
 פִּירֶשְׁתִּי שֵׁם "שְׁוִיתִי" שֶׁבְּמִקְרָא הַנִּלְ לִשְׁוֹן שְׁלוּוָה וְשִׁקֵּט (עִיקְרוֹ
 שֶׁל מֵאֲמָרֵי שֵׁם: יֵשׁ שְׁוִוָה שֶׁמִּשְׁמַעוֹ חִיבוֹר, וּמִמֶּנּוּ הַסְּכֵמָה,
 שְׁלוֹם וְכו'). אִמְרַתִּי שֵׁם בַּהֲעֵרָה 24, כִּי "שְׁוִיתִי", בְּבִנְיָן פִּיעֵל,
 עֲנִינּוֹ שִׁנּוּי בְּמִצַּב, כְּלוֹמֵר הִגַּעְתִּי לִשְׁקֵט. פֶּשׁוּט יוֹתֵר לּוֹמֵר: שְׁוִיתִי
 וְדוֹמְמֵתִי נִפְשִׁי, כְּלוֹמֵר לֹא גָבַהּ לְבִי וְלֹא הִילַכְתִּי בַּגְּדוּלוֹת
 וּבִנְפִלְאוֹת, אֲלֵא הִבֵּאתִי אֶת נִפְשִׁי לְמִצַּב הַנִּלְ; "דוֹמְמֵתִי" מִלִּשְׁוֹן
 "אֶךְ לֵאלֹהִים דְּמִי נִפְשִׁי כִּי מִמֶּנּוּ תִּקְוִיתִי" (תהל' סב, ו) וְכֵן "טוֹב
 וַיַּחֲלִל וְדוֹמָם לַתְּשׁוּעָה הִ" (איכה ג, כו). וְשֵׁנֵי הַפְּעֻלִּים מִצִּינּוּיִם
 פְּעוּלָה יוֹצֵאת.

הֵעֵרָה: חֲזַרְתִּי וְעִינַתִּי אַחַר קְרִיאַת הַהִגָּהָ, וְהוֹבֵרֵר לִי לַמַּעֲלָה
 מִכֹּל סֶפֶק, שְׁעִיקֵר נִיקוּדָה שֶׁל הַה"א, כְּנִל, בְּסִפְרוֹ שֶׁל קֶאֱהֵלִי: שׁו ו א ;
 הִפְתַּח שֶׁבְּכֵמָה מִקְרָאוֹת בְּמִקּוֹם שׁוּאָה הוּא. אֵף נִמְצָא כֵּמָה פְּעֻמִּים, בַּה"א,
 פִּתַּח וְשׁוּאָה כֶּאֱחַת (יְדוּעַ בְּשִׁטַּת הַנִּיקוּד הַבְּבִלִי). בְּכֵמָה מֵהֶם נִמְצָא
 בְּפִירוּשׁ סִימָן הַקִּיפֵּיא בְּאוֹת שֶׁלֹּאֲחֵר הַה"א. עִי שֵׁם, עִמ' 116 :
 הַתְּמִי הַנְּעָרִים (ש"א טז, יא), הַתְּמִי בְּקִיפֵּיא.